

УДК 340.12(477.8)

Луцька Галина Василівна,
здобувач Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України



**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ
ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ
У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ-ПРАВНИКІВ – ЧЛЕНІВ НТШ – У 1892-1939 РР.**

У науковій статті висвітлено сутність основних підходів вчених-юристів – членів НТШ до дослідження та вирішення теоретико-правових та історико-правових проблем у 1892-1939 рр. За результатами аналізу вищевказаних підходів автором здійснено їх систематизацію за предметом дослідження та напрямками.

Ключові слова: Наукове товариство імені Шевченка, вчені-правники у складі Наукового товариства імені Шевченка, дослідження теоретико-правових та історико-правових проблем, дослідження окремих проблем держави і права.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українського державотворення і правотворення важлива роль належить науковому обґрунтуванню вихідних, основоположних засад, які стосуються узгодження інтересів та потреб різних верств населення в Україні, оптимізації структури та функціонування державного апарату, а також подальшого удосконалення національної правової системи.

У зв'язку з цим виникає потреба у подальшому вивченні та переосмисленні спеціально-юридичної термінології, оскільки саме з формулювання понятійного апарату повинні розпочинатися реформаційні заходи у будь-якій сфері суспільного життя, у формуванні та обґрунтуванні методології вивчення та методології практичної реалізації основних заходів державно-правової політики, що гарантуватиме якість самих реформаційних заходів у державно-правовій сфері. При цьому також слід враховувати історичний досвід, здобутий Україною у попередні періоди державотворення, а особливо – вчення про державу і право відомих українських вчених-правників минулого, наукові розробки яких можуть бути втілені в сучасних державотворчих та правотворчих процесах. Вагоме місце серед них посідають юристи-науковці – члени Наукового товариства імені Шевченка, які досліджували питання юридичної термінології, загально-теоретичні проблеми держави і права, торкалися питань методології юридичної науки, а також аналізували взаємозв'язки правової системи з іншими сферами суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність членів Наукового товариства імені Шевченка була об'єктом наукових досліджень І. О. Андрухів, Я. Й. Грицака, З. І. Зайцевої, Р. В. Кучера, Л. В. Міхневич, Я. Падоха, М. Й. Петріва та інших науковців. Проте ці дослідження в основному стосуються або загальних особливостей наукової діяльності Наукового товариства імені Шевченка, або наукової, політичної чи іншої діяльності окремих його членів, загалом не охоплюючи досліджень у галузі права в цілому, а також досліджень загальнотеоретичних та історико-правових проблем зокрема.

Постановка завдання. Тому, враховуючи вищенаведене, окремого наукового дослідження потребують загальнотеоретичні та історико-правові дослідження вчених-правників НТШ, які представляли наукову школу Львівського університету, Українського вільного Університету (у Відні та Празі), Українського таємного університету у Львові, що дасть змогу виділити основні риси їх наукової діяльності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове товариство імені Шевченка (далі – НТШ) відоме своїми науковими розробками у різних сферах досліджень – у царині філософії, історії, філології, соціології, політології, культурології та інших сферах української науки. Його діяльність спрямовувалась, по-перше, на збереження та розвиток української нації та відновлення державності, збереження та примноження національних надбань, а по-друге – на формування, утвердження та подальший розвиток української науки та її окремих галузей. При цьому важлива роль відводилась також розвитку правничої науки, а особливо – у частині дослідження проблем визначення правового статусу України та української нації в існуючих на той час реальних умовах, а також проблем перспективного розвитку України у майбутньому. Ці дослідження як здійснювались у межах правознавства, так і мали міждисциплінарний характер (на стику юриспруденції та політології, юриспруденції та історії, юриспруденції та соціології і т. д.).

Провідну роль для обґрунтування правового становища українських земель та правового статусу української нації відіграли, насамперед наукові дослідження вчених-юристів – членів НТШ у сфері загальної теорії держави і права та історії держави і права України, а також праці на стику правознавства з іншими суспільство-знавчими науками. Наукові дослідження у цій сфері здійснювали С. С. Дністрянський, К. А. Левицький, М. М. Лозинський, В. Ю. Охримович, В. Й. Старосольський.

Наукова діяльність **С. С. Дністрянського** (1870-1935) характеризувалась комплексними дослідженнями, що охоплювали кілька галузей юридичної науки. У рамках загальної теорії та історії права його дослідження можна систематизувати в три основних напрями:

- 1) наукові дослідження у царині загальної теорії держави і права;
- 2) наукові дослідження проблем історії держави і права України;
- 3) дослідження проблем звичаєвого права.

У галузі загальної теорії держави і права основна увага С. С. Дністрянського була зосереджена на співвідношенні права та політики. При цьому право С. С. Дністрянський вважав первинним у відношенні до політики, яка утворюється на основі вже наявних норм суспільного життя. Такі погляди вченого, особливо в теперішніх умовах, співзвучні з сучасними концепціями громадянського суспільства і правової держави, ідеями соціальноорієнтованої держави, пріоритету прав і свобод людини. Свою правову концепцію дослідник визначив як «теорію суспільних зв'язків на основі генетично-історичної системи досліду». Він також займався проблемою джерел права, сформував авторське бачення теорії суспільного договору. Власну концепцію держави і права академік виклав у працях: «Границі науки права» (рукопис, без дати), «Природні засади права» (1911), «Генеza та основи права» (1923), «Погляди на теорії права та держави» (1925), «Соціальні форми права» (1927) та у незавершеній фундаментальній праці «Загальна наука права і політики» (Т. 1, 1923) [2, с. 382].

З іменем С. С. Дністрянського пов'язується і початок українського соціологічно-правового напрямку в науці загальної теорії права, що свідчить про обґрунтування ним соціальних витоків права та про дослідження проблем співвідношення права та потреб соціуму, співвідношення юридичної науки та соціології.



У сфері історії держави і права України С. С. Дністрянський у своїх дослідженнях пов'язав виникнення української державності з так званою договірною теорією, яка була складовою частиною теорії природного права у XIV-XVIII ст., прихильником якої він був все життя. Ще в Київській державі, відзначав учений, народ залишив князям свободу управи державою, якщо князі добре правили; вмішувався народ безпосередньо в їхню владу, продовжує вчений, якщо вони заводили сварки й безладдя. Такі погляди С. С. Дністрянського викладені у працях: «Погляди на теорії права та держави» (1925), «Нова держава» (1923).

І, нарешті, проблемам звичаєвого права були присвячені «Звичаєве право та соціальні зв'язки» (1902) та «O istocie prawa zwyczajowego» (1904), у яких С. С. Дністрянський обґрунтував генезу та теоретичні основи звичаєвого права, його здатність забезпечувати існування різноманітних соціальних зв'язків [2, с. 382].

Активним членом НТШ, ініціатором наукових досліджень у галузі права виступав **К. А. Левицький** (1859-1941). Його базові юридичні дослідження стосувались проблем загальної теорії держави і права, а також історії вчень про державу і право.

Загальнотеоретичні дослідження К. А. Левицького присвячувались, перш за все, термінологічним засадам (понятійному апарату) українського права. Він перекладав закони, опрацьовував українську юридичну термінологію, уклав німецько-український правничий словник. При цьому слід зауважити, що питання юридичної термінології розглядалось ним у розрізі збереження та розвитку української мови, про що свідчать його наукові дослідження на стику права та філології.

Про спрямованість його досліджень на розвиток української мови та її статус в цілому, а також правничої української термінології зокрема свідчить наукова праця «Про права руской мови» (1896).

Проблемам історії вчень про державу і право (на стику з історією України) присвячувалась наукова праця К. А. Левицького «Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 рр.» (1926). Вона виконана на стику права, політології та історії [1, с. 74].

Певну роль у розвитку історії держави і права, а також історії вчень про державу і право відіграв **М. М. Лозінський** (1880-1937). Дослідження ним проблем історії держави і права України здійснювалось у тісному взаємозв'язку з історією України. Про це, зокрема, свідчить його наукова праця «Гайдамаччина. Із історії народних рухів» (1906), у якій викладено основні напрями суспільно-політичної боротьби цього періоду та її вплив на державотворчі процеси.

Дослідження основних проблем у сфері історії вчень про державу і право здійснювалось з урахуванням тісного взаємозв'язку з історією політичної думки. Про це свідчить праця «Галичина в 1918-1920 рр.», у якій розкрито особливості формування державно-політичних ідей у Галичині під час визвольних змагань ЗУНР [3].

В. Ю. Охримович (1870-1931) також здійснював дослідження у сфері загальної теорії держави і права. При цьому його праці стосувались проблем українського звичаєвого права, а також теоретичного обґрунтування правового статусу українських земель. Зокрема, питанням українського звичаєвого права присвячено наукову працю «Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних» (1895).

Що ж стосується правового становища українських земель, то 1916 року в Росії було опубліковано дві статистичні розвідки В. Охримовича, у яких він на фактичному матеріалі довів, що Східна Галичина і Буковина є історичними українськими територіями [4].

В. Й. Старосольський (1878-1942) акцентував увагу на проблемах загальної теорії держави і права, методології юридичної науки та співвідношенні державно-правових явищ з іншими соціальними явищами.

У сфері загальної теорії держави і права В. Й. Старосольський у праці «Держава і право (Причинок до проблеми правості держави)» (1934) основну увагу зосереджував на розробці концепції правової держави та концепції розподілу влад.

Основні проблеми методології юридичної науки були висвітлені В. Й. Старосольським у науковій праці «Методологічна проблема в науці про державу» (1925).

Ціла низка праць В. Й. Старосольського стосувалась співвідношення та взаємозв'язку державно-правових явищ з іншими соціальними явищами (права і політики, держави і суспільства), а також взаємозв'язку юридичної науки з іншими суспільствознавчими науками (історією, соціологією, політологією тощо). Зазначеній проблематиці присвячені праці: «Причинки до теорії соціології» (1902), «Національний і соціальний момент в українській історії» (1915), «Про право більшості» (1916), «До питання про форми держави» (1925), «Bohdan Kistiakowskyj und das russische soziologische Denken» (1929). Учений створив концепцію нації як «уявленої спільноти», тобто політичної нації, яку обґрунтував у працях «Теорія нації» (1922), «Держава і політичне право» (1923-1925) [5].

Висновки. Таким чином, дослідження загальнотеоретичних та історико-правових проблем держави і права, що були здійснені вченими-правниками – членами НТШ, були спрямовані на:

- 1) формування української юридичної термінології (понятійного апарату);
- 2) обґрунтування правового становища українських земель та правового статусу української нації;
- 3) вивчення українського звичаєвого права як бази для подальшого розвитку державно-правової системи;
- 4) розробку методології юридичної науки;
- 5) розвиток соціологічно-правового напрямку у юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Андрусак Т. Г. Кость Левицький – адвокат, вчений, політик / Т. Г. Андрусак // Республіканець. – 1993. – № 7 – 8. – С. 74.
2. Дністрянський С. С. // Антологія української юридичної думки. Т. 1. Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. – К. : Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – С. 382.
3. Лозинський Михайло: біографічна довідка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Лозинський Михайло](http://uk.wikipedia.org/wiki/Лозинський_Михайло).
4. Охримович В. : біографічна довідка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zal-library.narod.ru/ohrim.html>.
5. Старосольський В. : біографічна довідка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Старосольський Володимир](http://uk.wikipedia.org/wiki/Старосольський_Володимир).



**Луцкая Г. В. Исследование общетеоретических проблем
государства и права и историко-правовых проблем
в трудах ученых-юристов – членов НТШ – в 1892-1939 гг.**

В научной статье отражена сущность основных подходов ученых-юристов – членов НТШ к исследованию и решению теоретико-правовых и историко-правовых проблем в 1892-1939 гг. За результатами исследования вышеуказанных подходов автором осуществлена их систематизация за предметом исследования и направлениями.

Ключевые слова: *Научное общество имени Шевченко, ученые-юристы в составе Научного общества имени Шевченко, исследования теоретико-правовых и историко-правовых проблем, исследования отдельных проблем государства и права.*

**Lutska G. V. Research of general theoretic problems of the state and law
Scientific and historical-law problems in works of scientists-lawyers – members
of Society named after T.Shevchenko in 1892-1939 .**

In the scientific article essence of basic approaches of scientists-lawyers – members of Society named after T.Shevchenko is reflected to research and decision of theoretic problems of the state and law and historical-law problems in 1892-1939. By the results of research of foregoing approaches an author carried out their systematization research subject and directions.

Key words: *Shevchenko's scientific society, scientists-lawyers in complement of Shevchenko's scientific society, research of theoretic problems of the state and law and historical-law problems, research of separate problems of the state and law.*

